

**ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ ÖZELLİKLERİ BULUNAN BİR
GAZAVATNAME
"GAZÂVÂT-I HÂLİD BİN VELİD"**

Asu Ersoy¹

Nurullah ARVAS²

ÖZ

Bu çalışmada, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1930 numarasında kayıtlı bulunan, H.1051 (1641 senesinin Aralık ayının ortaları) Hacı Mehmed Efendi tarafından yazılmış olan "Gazâvât-ı Hâlid Bin Velid" adlı eser konu ve dil açısından incelenmiştir. Arapçadaki "gazâ/gazve" kelimesi ile Farsçadaki "nâme" kelimesinden meydana gelen gazâvâtnâme kelimesi düşmanla yapılan savaşları konusunun işlendiği eserlerin genel adıdır. Gazavât, gazâ kelimesinin çoğuludur. Gazânâmelerde tek bir savaş, gazâvâtnâmelerde ise savaşlar ve akınlar silsilesi anlatılır. Bu tür eserler belli bir döneme ait olayları ayrıntılı bir şekilde anlattıklarından dolayı tarih araştırmacıları için de önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Gazâvâtnâme geleneği Türk edebiyatında XV. yüzyılda başlar ve XVI. yüzyılda büyük gelişme gösterir. Gazâvât-ı Hâlid Bin Velid, Hazreti Ömer'in hilafeti zamanında Hazreti Halid Bin Velid'in yaptığı cenkleri ve diğer sahabelerin komutasında, İslam ordularının Acem diyarını feth etmelerini konu almaktadır. Eser XVII. yüzyıl dil özelliklerini taşımakla birlikte, Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Türkçeden arkaik unsurlar da taşımaktadır Hacı Mehmed Efendi adlı zâtın te'lif eseri olduğu, ilk varağının başında, sonradan yazıldığı anlaşılan farklı bir hatt ile yazılmış. Baştan bir varağı eksik ve toplam 79 varak olan bu eserin müstensihi yazılmamıştır. Eserin her bir sayfası 17 satırdır. Eser nazım-nesir karışık olarak oluşturulmuştur. Eserde bazı kelimeler harekelidir. Bu makalede, Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri bulunan Gazâvât-ı Hâlid Bin Velid adlı eserin tanıtımı ve dil özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Eski Anadolu Türkçesi, Halid Bin Velid, Gazavatname, Hacı Mehmed Efendi, Acem diyarı*

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: asuersoy@hotmail.com @windowslive.com

² Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yeni Türk Dili Yüksek Lisans Programı mezunu, El-mek: nurullaharvas@windowslive.com

---

**A GAZAWATNAMA FEATURING THE OLD TURKISH
CHARACTERISTICS- “GAZAAWAT AL KHALID IBN WALID”
ABSTRACT**

In this study, “Gazaawat al Khalid ibn al-Walid, registered at number 06 Mil Yz A 1930 in Ankara National Library Manuscripts Collection, written by Haji Mehmed Effendi in Hijri 1051 during the middle of Ramadan was examined for subject and language.

Gazaawatname is the word produced combining the Arabic gazwa with the Persian naama, a general term for works where wars fought against enemies are narrated. Gazaawat is the plural form of gaza. Gazaanamas tell a single war, while in gazaawatnaama, wars and series of attacks are mentioned. These works are considered an important resource for history researchers as they tell events belonging to a particular period of time in detail. The tradition of gazaawatnaama begins in the Turkish literature in the 15th century and develops dramatically in the 16th century. Gazaawat al Khalid ibn al-Walid covers the subjects regarding the holy wars of Hadrat Khalid ibn al-Walid during Hadrat Omar and the conquest of the Persian region of the Muslim armies under the command of other Ashab al-Kiram. While the work bears the linguistic features of the 17th century, it also contains archaic elements from Old Anatolian Turkish. This work is the copyright of the Haji Mehmed Effendi written on its first foil, which is understood to have been written with a different script later. This work is made up of 79 pieces of foil and one foil is missing, and its copyist is not written. Each page is 17 lines. It was written in the form of verse-prose.

Some words contain vowel points. In this article, the introduction of Gazaawat al- Khaled ibn Walid, possessing characteristics of the Old Anatolian Turkish will be made and some data will be provided about its linguistic features.

Key Words: *The Old Anatolian Turkish, Khalid ibn Walid, Gazaawatnama, Haji Mehmed Effendi, the Persian land.*

Giriş

Arapçadaki “gazâ/gazve” kelimesi ile Farsçadaki “nâme” kelimesinden meydana gelen gazâvâtnâme kelimesi gazalar kitabı anlamında olup düşmanla yapılan savaşları konu alan eserlerin genel adıdır.

Gazânâmelerde tek bir savaş, gazâvâtnâmelerde ise savaşlar ve akınlar silsilesi anlatılır. Bu tür eserler belli bir

döneme ait olayları ayrıntılı bir şekilde anlattıklarından dolayı tarih araştırmacıları için de önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Gazâvât-nâme geleneği Türk edebiyatında XV. yüzyılda başlar ve XVI. yüzyılda büyük gelişme gösterir. Özellikle Yavuz Sultan Selim ile Kanunî Sultan Süleyman'ın seferleri üzerine pek çok gazâvât-nâme yazılmıştır. Osmanlı devletinin gerilemeye başlayıp akınların durmasıyla gazâvât-nâmeler azalmış, gazâ geleneğinin ortadan kalkmasıyla bu türün devamlılığı sona ermiştir. Türk edebiyatında kırkı manzum olmak üzere iki yüz elli civarı gazâvât-nâme tespit edilmiştir. (Levend 2000: 1)

İlk gazâvât-nâme örneklerine Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde Hazreti Hamza, Hazreti Ali, Battal Gazi, Danişmend Gazi gibi daha çok dinî kimlikleriyle öne çıkan kahramanların etrafında anlatılan destanlarda rastlanmaktadır. Ancak bu metinler gazâvât-nâmeden çok menâkıbnâme özelliğinde eserler olarak görülmektedir. Bu metinler önce sözlü gelenekte ortaya çıkmış, yayılma sürecinde olağanüstü anlatımlarla gerçeklikten uzaklaşmaya başlamışlardır. (Ünlü 2015: 10)

Gazâlarda fetih veya zafer bahis konusu değildir; gazâ sadece savaştır. Bir şehrin yahut bir kalenin alınmasını anlatan eserler "fetih-nâme" adını alır. Fetihleri ve düşmanın yenilmesi ile biten savaşları hikâye eden gazâ-nâmelere "zafer-nâme" de denilir. Bunlar, sonradan birbiriyle karıştırılmış, fetih-nâme ve zafer-nâmelerin hepsine gazâvât-nâme, son devirlere ait savaşları hikâye eden eserlere de zafer-nâme denilmiştir. (Levend 2000: 1)

İslam kumandanlarından biri olan ve Seyfullah (Allah'ın kılıcı) ünvanı ile tanınan Halid Bin Velid 592 yılında doğmuştur. Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinden biridir. Bedir Savaşı'na katılmayan Halid Bin Velid Uhud Savaş'ında Müslümanlara karşı savaşmıştır. Kardeşinin gönderdiği mektup üzerine Müslüman olmuş ve sahabeler arasında savaşçı özelliğiyle öne çıkmıştır. Müslüman olduktan sonra Mûte gazasında kumandanlık yapıp üstün başarılar göstermiştir. Mekke'nin fethinde de bulunan Halid Bin Velid daha sonra İslam ordularının süvari kumandanı olarak tayin edilmiştir. Acemlere

ve Rumlara karşı başarılı gazalar yapan Halid Bin Velid miladi 642 yılında vefat etmiştir.

İnceleme konumuzu oluşturan Gazâvât-ı Hâlid Bin Velid metninin elimizdeki tek nüshası 17. yüzyıl Osmanlı Döneminde yazılmıştır.

1. Eserin Yazarı

Millî Kütüphane'de 06 Mil Yz A 1930 da kayıtlı olan nüshası üzerinde çalışma yaptığımız bu eserin müstensihi hakkında kesin bir bilgiye maalesef ulaşamamıştır. Hacı Mehmed Efendi adlı zâtın te'lîf eseri olduğu, ilk varağının başında, sonradan yazıldığı anlaşılan farklı bir hatt ile yazılmıştır. Ferâğ kaydına göre Hicrî 1051 [1641] senesinde 79 varak olarak istinsâh edilen bu nüshanın müstensihi yazılmamıştır. Eserin müstensihi hakkında herhangi bir kayıt göremediğimizden onun XVII. yüzyılda yaşamış olduğu bilgisiyle yetinmekteyiz.

2. Eserin Konusu

Yer yer manzûm parçaların yani mesnevî şeklindeki şiirlerin de olduğu bu menâkıbnâme, meşhûr târihçi Muhammed İbn-i İshâk-ı Vâkıdî'den yararlanılarak kaleme alınmıştır. Eser Hazret-i Ömer "radiyallâhü anh" zamânında ve kendisinin emriyle bugünkü İrân, Irâk, Sûriye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi coğrafyasındaki İrânlılar, Rûmlar, Ermenîler, Süryânîler ile yapılan cihâdları konu edinmiştir.

Ayrıca İslâm fetihlerini ve bunlar içinde Hazret-i Hâlid Bin Velîd'in ve oğlu Diyarbakır fâtihi Hazret-i Süleymân Bin Hâlid başta olmak üzere Mu'âz İbn-i Cebel, bunun oğlu Hazret-i Abdurrahmân, Abdurrahmân İbn-i Ganem, kardeşi İyâz İbn-i Ganem, Şurahbîl İbn-i Hasene, Sa'd Bin Zeyd, Kays Bin Hübeyre, Abdurrahmân İbn-i Ebî Bekr-i Sıddîk, Revâha Bin Abdullâh, Sellâme Bin Addî, Yahyâ Bin Huveylid, Amr Bin Huzeyfe, Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs, Ebu'l-Mihcen-i Sekaffî, Esved İbn-i Kays-i Hilâlî, Sa'dü'l-Aşîre Bin Addî bin Âsım, Darrâr İbn-i Ezver, Râfi' İbn-i Umeyre, Ka'ka' Bin Amr-i Temîmî, Amr-i Ma'dî-Kerb, Zühre Bin Havriyâ, Talha Bin Hanzala, Cerîr bin Abdullâh, Mugîre Bin Şu'be, Âsım Bin Amr, Şurahbe Bin Şemmât, Münzir Bin Hasâde, Ferân Bin Hibbân, İbrâhîm Bin Şeybân, Münzir İbn-

i Hassân, Hâşim İbn-i Utbe, Hakem İbn-i Dûcâ, Ebû Mûse'l-Eş'arî, Sayleb İbn-i Akra', Nu'mân İbn-i Makrûn, Bıkr Bin Sürh, Talha Bin Cebel, Huzeyfe-i Yemenî, Amr İbn-i Zeyd, Ammâr İbn-i Yâser, Urve Bin Zeyd, Abdullâh İbn-i Delîl, Amr İbn-i Âs'ın da "radıyallâhü anhüm" bulunduğu gazaları bildirmektedir.

3. Eserin Nüşası

Gazâvât-ı Hâlid b. Velid Ankara'da, Millî Kütüphanede 06 Mil Yz A 1930 numarasıyla kayıtlıdır. Eserin her bir sayfası 17 satırdır. Eser nazım-nesir karışık olarak oluşturulmuştur. Eserin müellifi Hacı Mehmet Efendi'dir. Bu kişi hakkında, dönemle ilgili hâl tercümelerinden yaptığımız araştırmalar sonucunda bir bilgiye ulaşamadık. Ayrıca bu eserin müstensihî yazılmamıştır. Eserde bazı kelimeler harekelidir.

Nüşa ince bir nesih hattı ile yazılmıştır. Baştan bir varağın eksik olduğu metnin başından anlaşılmaktadır. Eserin başka bir nüshasını tespit edemedik. Eser sırtı bordo meşin, ebru kâğıt kaplı, mukavva bir ciltten meydana gelmiştir. Baştan eksik, yaprakları rutubet lekeli. Eserin ölçüleri 200 x 145 – 152 x 92 mm şeklindedir. 79 yapraktan oluşan bu eserin kâğıt türü suyolu filigranlıdır.

3. Eserin Ses Bilgisi Özellikleri

3.1. Ünlüler

Bugün /e/ ile kullanılan bazı kelimeler metnimizde /i/ olarak yazılıp ünlü daralmasına girmiştir:

virdi (4b/8) irişdiler (13a/17) girü (18a/16) didi (20a/12) yire (29a/9) idündüm (47b/12).

Türkçede bir kelimenin ilk hecesindeki yuvarlak sıradan bir ünlünün düz sıraya geçmesi olayına ünlü düzleşmesi denir. Metinde geçen -u->-ı-, -ü->-i-, -ı->-u-, -ö->-e- şeklindeki ünlü düzleşmelerine şu kelimeleri örnek göstermemiz mümkündür.

bunı (18a/7) yolına (40b/11) tırdı kim (44a/17) oğıdı (52a/7) öñinde (40b/10) yüziñüze (43b/13) görişüp (50b/8) kılduğı (12b/5) kayırır (18a/2) vardur (24a/14) eyle gerekdür kim (23b/1).

Türkçede bir kelimedede ön ve iç ses durumundaki düz ünlülerin çeşitli fonetik etkenlerle yuvarlak sıraya geçmeleri olayına ünlü yuvarlaklaşması denir. Ünlü yuvarlaklaşması

kılduñuz (23b/6) kapısı (15b/7) gidelüm (51a/15) kelimelerinde görülür.

Çeşitli sebeplerle kelimenin iç veya son ünlüsünün düşmesi olayına ünlü düşmesi denir. Metinde ünlü düşmesi, genel olarak Türkçe kökenli kelimelerin orta hecelerindeki dar ünlünün düşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

göñli (10b/7) beñzinde (76b/13) gögsüne (49b/13)

Türkçede ünlü ile biten ve ünlü ile başlayan ve genelde ikisi birlikte kullanılan keilmelerde peş peşe gelen sesli harflerin kaynaşması olayına ünlü birleşmesi denir. Metinde ünlü birleşmeleri *ancağ (ança+ok) (36a/a) n'idügi (ne+ etmek) (15a/16) niçün (ne+içün) (51b/4) şimdi (şu+imdi) (56/7) şol (şu+ol) (78b/10)* kelimelerinde görülür.

Türkçenin her devresinde olduğu gibi, metinde de ünlülerin birkaç istisna dışında kalınlık-incelik uyumu bakımından güçlü olduğu söylememiz mümkündür. Örneğin; *kanğı (6a/17) bulamadılar (2a/10)*.

Düzlük-Yuvarlaklık uyumu bakımından Eski Türkçeden bu yana sağlam kuralları olmadığı bilinmektedir. Türkçenin tarihi devrelerinin içerisinde farklı farklı sebeplerle yuvarlaklaşmanın yoğun olduğu Eski Anadolu Türkçesinde bu uyumsuzluk, kendini daha çok gösterir. Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan *gelüp (4b/2) yağmur (36a/17) virdüm (59a/11)* kelimeleri bu duruma örnektir.

3.2. Ünsüzler

Bilindiği gibi Türkçede iki ünlü arasında kalmış olan (p, ç, t, k) ünsüzlerinin ötümlü hale gelmesine *ötümlüleşme* denir. Metinde geçen -k->-g-, -ç->-c-, -p->-b- şeklindeki ötümlüleşme *toprağa (2b/8) ayağ (17b/5) ırmağınuñ (6a/4) dürlü (24a/14) tağıdup (58b/16) ucına sürdi (23a/6) barmağı (40a/14)* kelimelerinde görülür.

Metinde ünsüz düşmesine *ķamu (<ķamuğ) (29a/5) ķapu (<ķapuğ) (59b/10) ulu (<uluğ) (76a/13) bile (<birle) (10b/7) getürse (<keltürse) (36b/9) oturmış (<olturmuş) (22b/17)* kelimeleri örnektir.

Ünsüz türemesine *çerisiyle* (15a/17) *kal'asıyla* (22a/4) kelimeleri örnek gösterildi.

4. Eserin Şekil Bilgisi Özellikleri

4.1. İsim Çekim Ekleri

İsim çekim ekleri, bir cümlede isimler ile fiiler arasında anlam bağları oluşturmak için isimlerin durumlarını belirten eklerdir. (Korkmaz, 2009: 23)

Metinde geçen *anuñ* 12b/11, *senüñ* 11a/1, *kendülerüñ* 41a/9 kelimelerinde ilgi hali ekinin +Un/+nUn kullanımına örnek gösterildi. Bununla birlikte yükleme hali eki +I/+(y)/+nI/+Ø, yönelme hali eki (+y)A, bulunma hali eki +da, ayrılma hali eki +dAn, eşitlik hali eki +cA, vasıta hali eki +n/yIIA, yön gösterme eki +ArU/+rA, soru eki +mI, çokluk eki +lAr, aitlik eki +ki metinde örneğinde de olduğu gibi +ki şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçede görülen *-kı* eki kullanımı örneklerinde görülür. [*ağacı* (41b/12), *şağı* (57a/17), *sözi* (18b/12), *bunı* (50b/15), *bunları* (35a/10), *atına* (13a/15), *balçığa* (12b/4), *begine* (11b/4), *cenge* (31b/12), *alayda* (27a/16) *şığında* (22b/17), *şandıkda* (38b/12), *şahrâda* (21b/17), *sipâhilerinden* (36b/2), *sünnetden* (3a/3), *sünülerinden* (67a/12), *şâgirdlerinden* (27a/15), *ardlarınca* (54b/14), *bunca* (24a/13), *miqdârınca* (78b/6), *başile* (66a/2), *beglerle* (73a/13), *âsânlığıla* (22a/5), *sözün* (36a/8), *taşra* (78a/4), *soñra* (80a/2), *ilerü* (2b/16), *içre* (66a/13), *üzre* (26b/13), *kırmaduñ mı* (45a/11), *var mıdur* (19b/15), *râzî mısın* (79a/16), *dilküler* (23b/12), *begbegleri* (14a/16), *yigitler* (28a/15), *bitiler* (8a/10), *elindeki* (58b/6) *begleri kanķı yañadurlar* (2a/2), *kanķı vilâyetleri* (6a/17), *kanķısını dilerseñ* (38b/17), *kanķı âlâba urdı* (49b/8)].

İyelik ekleri için +Um, +Un, +I/+sI, +UmUz, +UnUz, +lArı ekleri kullanılmıştır. [*düşmenlerümle* (46b/12), *düşümde* (69a/9), *atuñ* (36a/6), *boynuñ* (13a/13), *bunlaruñ* (17b/11), *çoğı* (57b/13), *dedesi* (78a/15), *dükelişi* (71a/15), *güci* (72a/15), *şavarlarımızı* (46a/14), *andumuzdan* (41a/5), *başumuz* (22a/9), *şanuñuz* (40a/7), *cânuñuz* (74a/15), *şandūkaları* (39a/10), *alayları* (58a/5), *otaķları* (25a/5)].

4.1. Fiil Çekim Ekleri

Fiil çekim ekleri, fiillerin kök ve gövdesindeki hareketleri, isimlerle fiiller arasında geçici anlam ilişkileri kurmak için kullanılan eklerdir. (Korkmaz, 2009: 25)

Metinde geçen zamir menşeli şahıs eklerine aşağıdaki kelimeler örnektir.

olurum (3b/2), idem (24b/2), şıyasın (24b/13), alasin (32b/16), kayırmazuz (50a/5), kıraruz (75a/12), dersiz (1b/4), göresiz (30a/1), çıkaramazlar (37b/15)

İyelik menşeli şahıs eklerinin örnekleri ise şu şekildedir.

düşdüm (39a/3), eyledüm (40b/2), geçdüm (79b/1), söyledün (9a/17), virmedün (61a/16), berkitdün (11b/16), kaldırdı (67a/16), toñdurdı (12a/11), , iderdük 23b/5, irişdük 22a/4, işitdük 17b/13, kaçduñuz 24a/2, kuvvetlendiler 57a/13, üşürdiler 59b/8 kelimelerini örnek verebiliriz.

Metinde geçen şekil ve zaman ekleri şunlardır:

dönderdüm (38a/15,) düşdüm (39a/3), eyitdüm (38a/15), virmedün (61a/16), berkitdün (11b/16), çekdün (61a/17), sancıladı (16a/6), sürmeledi (2b/12), tağıtdı (54b/12), kağıdı (23a/7), kavuşdı (13a/15), üleşdürdi (46a/10), ürkdı (58a/17), şaldık (42b/14), şıduz (33b/5), bildük (28b/5), diledünüz (65a/1), eyidünüz (3b/3), geldünüz (23b/16), göçdiler (19a/1), kilidlediler (18a/17), öğütlediler (18b/7), üşürdiler (59b/8), yügürdiler (69b/4), sevinışdiler (8b/12), uğramışsın (16a/1), yazılmışdur (19a/11), añupdur (7b/9), olupdur (7b/17), yapı olupdur (5b/14), iderüm (53b/8), işidüpdürürüm (3a/5), ne'yilersin (52a/14), söylersin (23a/17), şınur (69a/7), bulımaz (31a/8), çıkmaz (36a/6), inanuruz (19b/16), kıraruz (75a/12), dirsiñüz (20b/7), üşürürler (1b/15), yürürler (62a/4), olısar (19a/15).

Metinde geçen tasarlama kipleri için *göreyüm (24a/3), kavuşdurğil (21a/17), olğil (11a/16), oturğil (11b/12), tursun (60a/12), uzatmasun (62a/13), tağıdalum (30a/10), kılalum (1b/6),*

konalum (16b/3), *aluñ* (24b/5), *korqmañ* (30b/3), *üşenmeñ* (30b/3), *şorsam* (22b/4), *olursam* (66a/15), *dirseñ* (18a/4), *ürkse* (66b/17), *degilmişse* (1b/13), *itdürseñüz* (79a/1), *virürseñüz* (59a/10), *dönderiseler* (33a/8), *eyleseler* (72b/14), *eyleyem* (63a/7), *söyleyem* (4a/15), *şıyasın* (24b/13), *alasin* (32b/16), *olasın* (63b/2), *ışmarlaya* (11a/6), *olmaya* (52b/7), *geçelüm* (36a/1), *gidelüm* (51a/15), *şinasuz* (66a/4), *süresüz* (24a/2), *cäsüslayalar* (64b/4), *okıyalar* (3a/2), *yürideler* (67a/5), *yüriyeler* (62b/11) örnekleri karşımıza çıkar.

Ek fiilin çekimlerine ise şu örnekler gösterilir:

furşatıdur (14a/9), *lâyıkdur* (44a/12), *kimesnelerdür* (43b/4), *yañadurlar* (2a/2), *var idi* (5b/3), *yoğidi* (2a/6), *tolu idi* (23b/9), *neslinden idi* (24b/10), *hâzır idiler* (9a/6), *selâmet idiler* (2a/9), *yoğımış* (18a/1), *tonları imiş* (38b/3), *varsa* (78a/1), *yoğsa* (51a/10), *feriştah iseñ* (52a/9), *cinnilerden iseñ* (52a/9).

Metinde isim-fiil ekleri *anı sevmek Tiryāk-i Fārūḳ'dur* (4a/2), *her yerden Medāyine çeri gelmege başladı* (25a/1) cümlelerinde, sıfat-fiil ekleri *hazret-i Qur'ânı okıyanı dinlemeye bilenler* (52b/11), *itdiklerin bir bir Hazret-i 'Ömere taḳrîr itdi* (71a/1) cümlelerinde, zarf-fiil ekleri *vaḳt-i zevāl olunca ceng itdiler* (27b/2), *cihân durduḳça dîni dâ'im olmaḳ* (19b/11), *bunu işidicek cümlesi bir uğurdan süvâr oldılar* (37a/3) örneklerinde karşımıza çıkar.

4.3. İsim Soylu Kelime Sınıfları

Metinde bulunan niteleme sıfatlarına *çok leşker* (25a/8), *dürlü cevâhir* (38b/2), *pek mü'min* (15a/6) örnekleri, belirtme sıfatlarına *bir bölük kāfir leşkeri* (41b/12), *elli behâdır* (17a/17), *on biñ aḳça* (21a/4), *otuz cengi pîl* (66b/8), *üçer ḳanadlu elmâs* (34a/2), ol cümle il (70b/5), bu gice (3b/7), niçe yüz pâre künyetlü ḳal'alaruñ (7b/13), birkaç kişiler (61b/15), ḳamu varlığın (29a/5) örnekleri gösterilebilir.

Metinde bulunan şahıs zamirlerine *sen* (19b/16), *seni* (63a/6), *aña* (40b/7), *bize* (26b/13), *ben* (36b/7), *anlaruñ* (46a/7),

anuñ (37b/16), sizüñ (18a/2), sizi (22a/8), sizleri (46b/10), baña (39b/5), saña (11b/14), anda (69b/8), bizde (17b/17), andan (43b/2), anuñile (19b/9), anuñla (36b/14), bizümle (47b/4) örneklerini vermemiz mümkündür. İşaret zamirlerine *bunlaruñ (17b/11), bunuñ (61b/13), bunları (20b/13), bunu (10b/9), bunda (23b/2), şunda (77b/13), bunlara (17b/8), buña (21a/5), budur (52b/5), oldur (33b/3), benümdür (26a/10), dönüşlülük zamirlerine kend'özini (16b/16), kendinüñ (75a/16), kendüyi (36a/12), kendüleriyle (46b/1), belirsizlik zamirlerine her birisine (25b/5), her kime (31a/3), her ne kim (18a/4), soru zamirlerine kim ol yaña geçeydi (35b/15), kaçkıını dilerseñ al (38b/17), bağlama zamirlerine beşâret olsun müsülmânlara kim ulu fethler oldu (43a/7) örnekleri verilebilir.*

Metinde yer alan zaman zarflarına *evveli (24a/16), ol demde (31a/15), soñra (80a/2), yön zarflarına içerüden ceng ola (14a/6), taşra çıkarurlar (55b/9), berü vilâyete geldi (6b/12), tarz zarflarına sizüñle bile turup sizlere bir iş ideyüm (24a/3), böyle epsem turmağın ne mā'nası vardır didi (49b/2), hışmîle sünüyi eyle urdı kim (42a/1), şöyle kim keferi düzgünini bozdılar (20a/2), soru zarflarına niçe olur göstereyüm didi (67b/10), niçün müsülmânlara haber itmedüñüz (2b/17), Mesîh dînine 'âşî olanlar neden kaçarsuz (16a/13), müsülmânlık çerîsinüñ nereye varduğın (6a/17) miktar zarflarına bir dilkü gelüp az ziyân ider (23b/11), bunu işitdi biraz melül olup (73b/5), Ol kadar başlar döküldi yire kim (34a/7) örnekleri gösterilebilir.*

Metinde ünlem, bağlama, çekim ve gösterme edatları kullanılmıştır. [*bir uğurdan âh idüp at sürdiler (26a/14), ey Şâh-ı Yezd Cürd Hân bilgil ve âgâh ol (22a/14), Sözüñüze tâ halâvetler virüñ (79b/16), yâ Muhammed Ümmeti Dicle ırmağınuñ bu aralıkda (36a/5), Çün kâğıd aldı ele tutdı kalem (42b/4), çünkü mâli bir yire cem' eylediler (42a/14), eger-çi bizüm cengimüzi mu 'ahhar itdiler (17b/10), eger yalvarıvarmasak dînlerine girsevüz (7b/3), Furât şuyını berü geçdiler (19a/1), ol çoca kişi ol bile*

gelenler ile parmak getürdiler (4b/12), yol-dâşları birle yayağ oldılar (8b/2), it gibi şehrümden ilümden küyumdan süresüz (24a/2), altı aya degin şulha yazıldılar (7b/14), şoñ deminde bir päre bez ile gïtdiler (43b/16), dünyâda ne kadar kuşlar var ise (42a/11), andan şoñra Hâlid İbn-i Velid (16a/3), 'Arab leşkercigi daği uş geldi (30a/5), uşda cümle varlığıum alup hıdmetüñe irişdüm (51b/7), uş bu vilâyete daği geliserlerdür (46a/15), işbu sâ'at senüñ boynüñ ururdum didi (13a/13)].

5. Eserin Söz Varlığı Hakkında

Metin imlâ, ses ve şekil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini yansıttığı görülür. Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan zamir kökenli şahıs eklerinden 1. Çokluk şahıs eki '-vUz', gelecek zaman eki '-IsAr', emir eki '-gll', zarf-fiil eklerinden '-UbAn' ve ek fiilin geniş zaman çekimi 'durur' kullanımlarına yer verilmiştir. Aşağıda bu kullanım örneklerinden birkaç tanesi gösterilmiştir:

şalavuz (1b/14), atlanavuz (3b/7), çıkavuz (13b/10), olavuz (18a/1), olursavuz (20a/13), oliser (19a/15), olisarduğ (7b/3), idiserlerdür (1b/8), kıliserlerdür (46b/15), oturğil (11b/12), varğil (11a/17), algıl (5b/7), kavuşdurğil (21a/17), olğil (11a/16), olıben (12b/4), kıludurur (19a/14), uzundurur (40b/12), nürdurur (40b/13).

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde, bazen, geçmiş zamanda yapılan bir işi kesin yargıyla anlatan fiil şekilleri de kullanılmıştır. Bunlar -up, -üp zarf fiil eki üzerine bildirme ve kuvvetlendirme eki -dur, -dür/ -durur, -dürür eklerinin getirilmesiyle kurulan -updur, -üpdür/ -updurur, -üpdürür şekilleridir. Bugünkü -mıştır ekinin üstlendiği göreve karşılıktır. (Özkan, 2000: 136) Metnimizden bu şekilde kullanımlara birkaç örnek aşağıda verilmiştir:

añupdur (7b/9), olupdur (7b/17), yapılpdur (5b/14)

İncelemesini yaptığımız metinde bir kısım Türkçe kelime ve eklerde imlânın değişken olup, farklı hallerde kullanıldığı görülür. Bunun sebeplerinde biri, bazı ünlülerin kullanılmasında kararlılığın bulunmaması ve eklerin yazılışında

kalıplaşmanın olmamasıdır. Bu nedenle metinde bir kelime ek veya sesin birkaç farklı kullanımına yer verilmiştir.

Metnimizde daha ziyade teklik ve çokluk üçüncü şahıs birleşik zamanlı fiiller kullanılmıştır. [*gelmeyeydi* (78a/12), *iderlerdi* (17a/15), *girürse* (56a/2)].

Metinde geçen bazı kelimeler ilgi çekicidir. Bunlara örnek yansıma kelimelerdir. Geneli savaş esnasında savaş aletlerinden çıkan seslerdir: *oğlar fişıldısı* (31a/11), *kılıçlar çakıldısı* (31a/11), *gürz-i girān köpüldüsi* (31a/11), *cebbe vü cevşen hacşaması* (31a/12), *leşker gürivi* (31a/13), *kılıçlarıñ şapulduşı* (49a/4).

Metinde geçen arkaik kelimeler, ekler, söyleyişler, deyimler Türkçenin tarihi dönemleri ile ilgili yapılan çalışmalara katkıda bulunacağı umulmaktadır. Bunlarla ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Arkaik kelimeler

ağulu (35b/7), *ahtardı* (16a/7), *ancılayın* (29a/10), *azığını* (47a/3), *berkitdiler* (37a/7), *birle* (1b/6), *biti* (6b/16), *çapındı* (16b/17), *çoğalları* (38b/13), *çökerdiler* (43a/13), *dalgıç* (78a/13), *değşüren* (12b/12), *derilmege* (10a/5), *dirneşdiler* (15b/1), *dükeli* (19b/17), *egininde* (28a/4), *epsem* (47b/16), *eydür* (2a/14), *eyitdiler* (1b/12), *göçürdi* (64a/2), *güveygü* (44b/4), *ıssı* (19a/17), *irtesi* (2b/1), *kağıdı* (45b/11), *kande* (19a/15), *kançısını* (24a/14), *karaveller* (27b/10), *karaguluk* (67b/6), *keleci* (11b/13), *kimesneler* (38b/5), *muştucu* (43a/5), *nökerlerini* (13b/16), *öndin* (10a/7), *şıldılar* (51a/2), *şındılar* (32b/3), *şoğaldı* (6a/10), *taşşırdılar* (8b/7), *ulaldığı* (5b/9), *yalabıdağ* (58b/9).

Savaş aletleri

zırh (14a/15), *yalman* (16a/7), *tüfeng* (54b/15), *tığ* (29a/15), *tabl* (25b/4), *şemşir* (30a/13), *süñü* (14b/12), *sinān* (16a/7), *silāh* (3a/11), *seyf* (27b/6), *şamşām* (66b/4), *püş* (29a/10), *peykān* (34a/2), *oğ* (27a/16), *nekkāre* (48b/12), *kılıç* (1b/14), *kalkān* (16a/5), *gürz* (68b/13), *ğılāf* (26a/1), *cevşen* (18a/6).

Deyimler

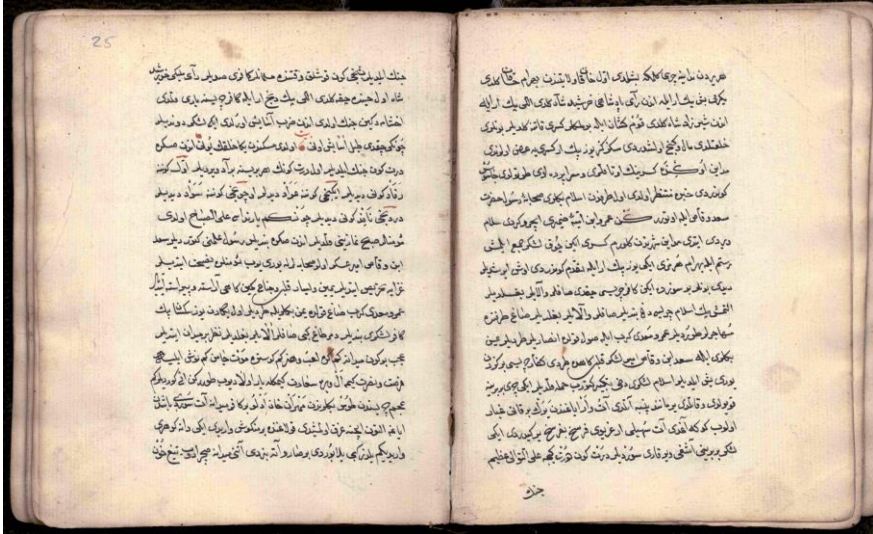
hamle getir- (1b/3), esen kal- (1b/9), yeröp- (13b/12).

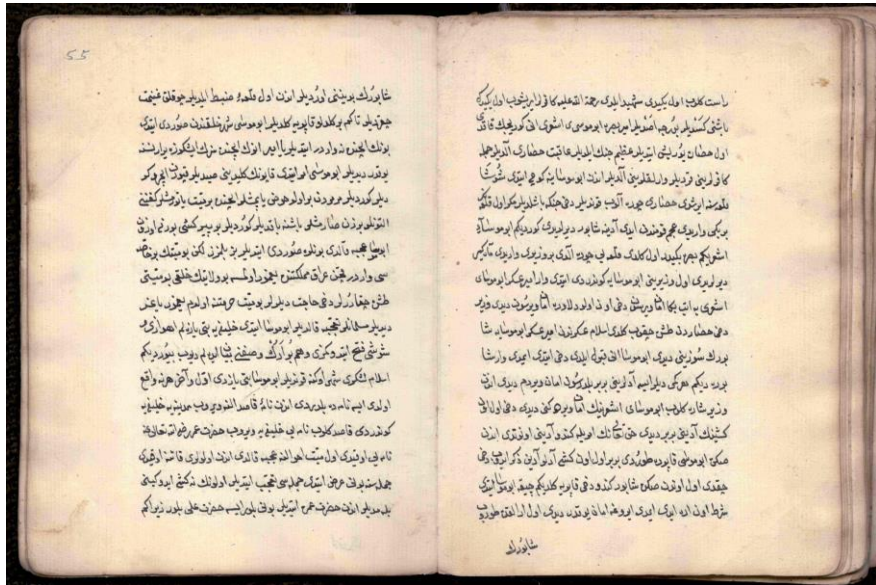
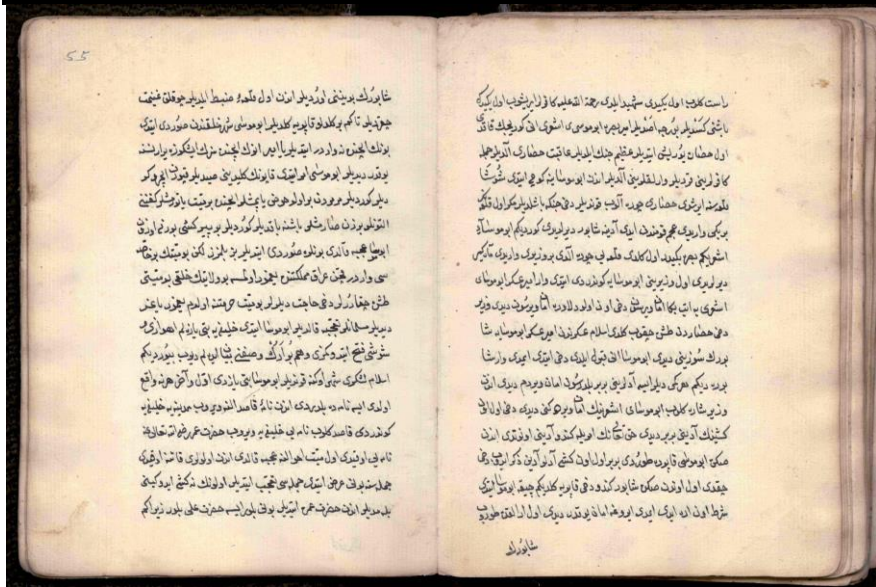
6. Sonuç

İncelemesini yaptığımız Gazâvât-ı Halid b. Velid metni XVII. yüzyıla ait olup, bazı Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılmasının dışında sade bir dille yazıldığını söylememiz mümkündür. Eserde az da olsa Eski Türkçeden de kelimeler bulunmaktadır. Ayrıca arkaik unsurlar metinde bolca geçmektedir. XVII. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri görülmektedir. Bu yönüyle Gazâvât-ı Halid Bin Velid eseri bize yazıldığı dönem ve birkaç yüzyıl öncesinin imlâ, ses ve şekil bilgisinin bir kısım özellikleri hakkında ilk elden bilgiler verir.

Metnin Arap ve Fars çoğunlukta olmakla beraber diğer milletlerin de yaşam biçimi, gelenek ve görenekleri, kültürel eğilimleri ile ilgili bilgiler vermesi ona sosyal açıdan da değer katmaktadır.

5. Metinden Örnek Varaklar

KAYNAKÇA

AYVERDİ, İlhan (2006), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

- BANGUOĞLU, Tahsin (1998), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Bursalı Mehmet Tahir (1342), *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, C.1,2,3.
- CANPOLAT, Mustafa (1992) "Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (Accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine", *Türkoloji Dergisi*, C.X, 1.sayı, S.9-11, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007), *Ötüken Türkçe Sözlük* (5 Cilt), Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- DENY, Jean (2004), *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları* (Türkiye Türkçesi), Türk Dil Kurumu, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DUMAN, Musa (1995), *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1993), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2007), "Batı Türkçesinin Doğuşu" *Makaleler (Dil-Destan-Tarih- Edebiyat)*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1993), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- GÜLSEVİN, Gürer (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer, BOZ, Erdoğan (2010), *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2013), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- KANAR, Mehmet (2008), *Farsça Sözlük*, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.
- KANAR, Mehmet (2009), *Arapça Sözlük*, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.

- KANAR, Mehmet (2011), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, Zeynep (1995), “Eski Anadolu Türkçesinde Asli Ünlü (Vokal) Uzunlukları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C.1, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2005), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, II, III*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2003) *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2005), “Eski Anadolu Türkçesinde İmla-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, s.491-508, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- LEVEND, Agâh Sırrı (2000), *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1984), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2004), “Türkçede Kullanılan Arapça Kelimelerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bazı Tespitler”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S 634, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 550-562, Ankara.
- ÖZKAN, Mustafa (2013), *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ÖZKAN, Mustafa (1992), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (2008), *Sicill-i Osmanî Zeyli*, (XIX Cilt - Takım Halinde), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- PALA, İskender (2004), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- REDHOUSE, Sir James W. (1992), *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- REDHOUSE, Sir James W. (2009), *Müntahabat-ı Lugat-i Osmaniye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mehmed Süreyya (1996), *Sicill-i Osmani*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- Şemseddin Sami (2002), *Kâmûs-ı Türki*, Çağrı Yay., İstanbul.
Türkçe Sözlük (1998), Türk Dil Kurumu, Ankara.
TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2012), *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı Yayınları, İstanbul.
TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2009), *Osmanlı Türkçesi Grameri 3*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
ÜNLÜ, Osman (2015), *Kaniye Müdafaası ve Cihâd-nâme-i Hasan Paşa*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.

